

ЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СВІТОВИХ КРАЇН ЩОДО РИНКОВИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН У ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

THE IMPORTANCE OF THE PANDEMIC IN THE TRANSFORMATION THE STATE ECONOMIC POLICY OF WORLD COUNTRIES REGARDING MARKET RELATIONS IN THE GLOBAL PERIOD

Завершення другого та початок третього десятиліття XXI століття неодмінно увійде у світову історію, в тому числі й економічну, як період пандемії COVID-19, що призвело не лише до величезної смертності серед людей, але й у глибоких кризових явищах в економіці та у соціально-економічних відносинах у національному та глобальному вимірах. Хоча нині соціально-економічний і політичний дискурс чітко демонструє тенденцію приписувати пандемії майже всі дисфункції і хаос сучасного світу.

Необхідно звернути увагу на комплексність чинників формування соціально-економічної, глобальної та локальної реальності, а одним із наслідків пандемії є вражаюче викриття дисфункцій сучасного світу. Хоча теза про негативний вплив пандемії на цю реальність є правдою, вона багато що показує і підтверджує, що масштаби руйнування пандемії могли б бути значно м'якшими, якби більше місця в соціально-економічних системах займали системні питання, зокрема оптимізація бездержавних ринкових відносин та питання гармонійного, сталого соціально-економічного розвитку.

Пандемія стає своєрідним виміром, спонукаючи системні зміни, котрі дають змогу навести порядок у національному та глобальному вимірах. Монополістичні структури, як це не парадоксально, які є антитезою вільного ринку та його механізмів, все ж підтверджуються своїми саморуйнівними ознаками. Вільний ринок за своєю природою винагороджує найсильніших суб'єктів, сприяючи їхньому розвитку, тим самим зміцнюючи їхню ринкову владу та позиції поступово маргіналізуючи вільну конкуренцію.

Хоча теза про негативний вплив пандемії на реальність є правдою і є багато вказівок, що розміри руйнувань пандемії могли б бути значно меншими, якби в соціально-економічних системах постраждалих через пандемію країн більше місця зайняли питання оптимізації відносин між державою та вільним ринком та питання гармонійного, сталого соціально-економічного розвитку. Не випадково в наш час ведуться дебати про майбутнє, постпандемічні напрями змін соціально-економічних систем, посилюється зміни, що дозволяють навести порядок у національному та світовому масштабі.

Ключові слова: суспільство, глобалізація, трансформація, обмеження, ринок, соціально-економічна політика, пандемія, світові країни, криза, період.

The end of the second and the beginning of the third decade of the XXI century will inevitably go down in world history, including economic history, as the period of the COVID-19 pandemic, which led not only to huge mortality among people but also to deep economic and socio-economic crises, relations in the national and global dimensions. Although the current socio-economic and political discourse clearly shows a tendency to attribute pandemics to almost all the dysfunctions and chaos of the modern world, there is ample evidence that their root causes are more complex.

Therefore, it is necessary to pay attention to the complexity of the factors shaping the socio-economic, global and local reality, and one of the consequences of the pandemic is the striking exposure of the dysfunctions of the modern world. Although the thesis of the negative impact of the pandemic on this reality is true, it shows and confirms that the scale of pandemic destruction could be much milder if more place in socio-economic systems occupied by systemic issues. The pandemic is becoming a kind of dimension, encouraging systemic change that allows for order in the national and global dimensions. Monopolistic structures, paradoxically, which are the antithesis of the free market and its mechanisms, are still confirmed by their self-destructive features. The free market, by its very nature, rewards the strongest actors by promoting their development, thereby strengthening their market power and position by gradually marginalizing free competition.

It is no coincidence that in our time in scientific, expert and media circles, especially in Western countries, there are debates about the future, post-pandemic trends in socio-economic systems, intensifying changes to restore order nationally and globally. It is necessary to ask, among other things, questions about the directions of necessary changes in socio-economic systems and questions about the real possibilities of implementing these changes.

Keywords: society, globalization, transformation, restrictions, market, socio-economic policy, pandemic, world countries, crisis, period.

УДК 351.84:35.072.2:342.5 (477)
DOI <https://doi.org/10.32843/ptm2663-5240-2022.28.24>

Харченко Д.О.

к. наук з держ. упр.,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Парубчак І.О.

д. наук з держ. упр., професор,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Постановка проблеми. Пандемічна криза, як і всі попередні кризи, є своєрідним відкриттям, і водночас «болючим уроком» для людства, який дає людям усвідомлення різновидів і масштабів помилок у формуванні сьогодишньої реальності. Завдяки своїй інституціоналізації та вирішальній ролі політичної влади у формуванні правил, що застосовуються до економічних і соціальних суб'єктів сучасна економічна

політика провідних країн світу дає надію зупинити небезпечні тенденції в економіці [2]. Це важливо, тим більше, що сучасний науковий і ненауковий дискурс демонструє тенденцію приписувати пандемію COVID-19 майже всім дисфункціям у суспільстві, але є достатньо доказів того, що їх підґрунтя є більш складним.

Більшість концепцій соціально-економічної політики, реалізованих у минулому, є нее-

фективними для нинішньої критичної ситуації у світі. У той же час, однак, все ще є багато прихильників неоліберальних рішень, особливо серед різних груп інтересів, все більше публікується аналізів і досліджень, які вказують на сумнозвісну спадщину неолібералізму. Проти поширеної тези про те, що політика в глобальному масштабі взагалі неможлива, стверджується, що остання велика ініціатива президента США Джо Байдена щодо введення єдиного податку в розмірі 15% на прибуток великих транснаціональних компаній і корпорацій напрочуд швидко починає реалізовуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У книзі «Метаморфози світу», опубліковані посмертно в Кембриджі в 2016 році, видатний німецький соціолог Ульріх Бек вказує на складність і, насамперед, великі невідомості, які характеризували світ перших десятиліть XXI століття. На закінчення автор констатує, що в глобальному вимірі відбувається радикальна соціально-економічна метаморфоза, вона веде світ до абсолютно нової якості, а насправді невідомо чому, куди і до чого. З цих та інших заяв світових наукових дослідників випливає, що розвиток світу все більше, якщо не повністю, вислизає з-під контролю урядів і політичних міжнародних організацій [6]. Як опосередковано суттєве застереження можна навести твердження Джона Мейнарда Кейнеса в опублікованому в «Bulletin PTE» у 2020 році.

Д. Бернуллі вказував, що, коли люди приймають рішення в умовах невизначеності, вони не завжди керуються максимізацією прибутку, а скоріше максимізацією очікуваної корисності, таким чином вводячи останнє питання до економічного аналізу. Лаплас стверджував, що економічні події, які на перший погляд можуть здатися випадковими та непередбачуваними, насправді підпорядковані певним законам і тому є передбачуваними [1]. Дж. Тінберген вивчав фізику в першій половині двадцятих років минулого століття і отримав Нобелівську премію з економіки за внесок у розробку та застосування динамічних моделей в аналіз економічних процесів, що також дозволяє його вважати попередником цього напрямку економічної думки.

Мета статті полягає у сучасному обґрунтуванні науково-теоретичних засад трансформації державної соціально-економічної політики внаслідок глобалізаційного впливу пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Значна частина успіху в боротьбі з пандемією ставить перед собою питання про те, наскільки звичайна економіка спроможна розробити програму економічного відновлення, а отже,

чи є пропозиції більш привабливою основою для побудови ефективної політики. Для того, щоб налаштувати інформацію, щоб покращити становище, ця безліч індивідуальних простих рішень перетворюється на дуже складну гетерогенну економічну реальність. Макроекономіка є результатом поведінки та взаємодії між суб'єктами на мікроекономічному рівні, які внаслідок виникаючих властивостей викликають більш складні явища.

Відмінність тенденцій у цьому аспекті полягає в тому, що економісти економіки складності припускають, що індивіди відрізняються один від одного, не є колективом, не завжди виявляють раціональність чи егоїзм, тому їхні рішення різноманітні, їх не можна звести до моделі, заснованої на концепції раціональної індивідуальної поведінки [5]. Економічні об'єкти, незалежно від рівня, є складними системами, як і пандемія COVID-19 у перспективі складності економічної та адаптивної, тому вони мають певну здатність до навчання та адаптації до мінливого середовища.

Найважливішими елементами складних моделей є цілісна поведінка виходить із взаємодії між індивідами і не може бути передбачена, розглядаючи індивіда окремо. Зазначені системи самоорганізуються, але ніколи не можуть утримуватися у рівновазі, оскільки вони постійно змінюються, всередині системи індивіди можуть поводитися досить просто, і тому їх взаємні взаємодії формують складну цілісну поведінку [4]. Явище пандемії COVID-19 не відповідає ситуації, коли точне прогнозування та запобігання проблем стає неможливим через посилення нестабільності та хаосу, при цьому чинником порушення функціонування економічної системи став пандемічний вірус.

Його ефект полягає у зміні поведінки суб'єктів ринку та формуванні нового порядку, отже саме зміна ініціює процес руху економіки до нової точки рівноваги в результаті того, що реакція індивідів на зміни, що відбуваються, різноманітна. Ті, хто розглядає пандемію через призму грипу, найменш схильні до зміни своєї поведінки, вони применшують загрозу, забуваючи, що коронавірус небезпечніший за звичайний грип, хоча б з тієї простої причини, що він новий, і у нас ще немає імунітету до нього, ця група людей не хоче бачити й саботує обмеження пандемії. Інша стратегія, порівнюючи вірус зі стихійними лихами, спонукає споживачів до паніки покупок, ця група суб'єктів визнає суворість антипандемічної політики.

Зазначене означає готовність до радикальної зміни економічних пріоритетів і готовність боротися з пандемією екологічних і соціальних

проблем, звернувшись до сталого розвитку. При цьому деякі суб'єкти займають песимістичний настрій, а частина суб'єктів господарювання припиняє вести підприємницьку діяльність, а споживачі обмежують своє споживання, намагаючись заощадити кошти на важкі часи. Звідси випливає, що цю різноманітність індивідуальних підходів слід було включити в стратегію боротьби з пандемією.

Варто припустити, що одні громадяни погодилися б на обмеження пандемії та вимагали б ґрунтовної зміни економіки, інші б ігнорували соціально-економічні обмеження [6]. Деякі виробники відмовляться від економічної діяльності, але інші почнуть шукати більш креативні рішення, щоб пережити суворі обмеження пандемії, і навіть спробують використати ситуацію для розширення ринку. Пандемія також призвела до появи змінних економічних прогнозів, які ускладнюють або принаймні сильно обмежують їх точність, а можливо, навіть унеможливають їх. Складні зміни вимагають складної методології прогнозування з урахуванням різних установок, прогнозів, а отже, і окремих рішень, а також динамічної перспективи.

Достатньо було застосувати цю методологію до випадку з COVID-19, і ймовірність прогнозування розвитку подій та їх наслідків для економіки зросла б, тож можна було б проводити більш ефективну та прийнятну політику з урахуванням хаосу, що виникає внаслідок реакції соціально-економічної системи на пандемію, різне ставлення людей і дозволяє точніше прогнозувати майбутні зміни в окремих секторах економіки та процесах споживання [1]. Нові змінні включають, окрім зміненого ставлення виробників і споживачів, зокрема затримки в ланцюгах поставок, підвищений кредитний ризик, пов'язаний із загрозою невдачі в бізнесі або втратою роботи, зниження котирувань на фондовому ринку та збільшення інфляції.

Можна вважати, що ефективні дії можуть базуватися на виборі між необхідною структурованістю економічних процесів та набору творчих реакцій на пандемію, що призводять до змін у функціонуючій економіці. Важливим є створення синергії між окремими процесами та діяльністю, включаючи координацію заходів протидії наслідкам пандемії в політичному, організаційному та просторовому вимірі [3]. Сьогодні існує вибір між суворими правилами боротьби з пандемією та його наслідками та визначення лише загальних принципів, які дають можливість поводитися відповідно, однією з можливостей може бути використання поведінкових економічних інструментів.

Соціально-економічна політика, замість того, щоб намагатися консолідувати поточний стан речей, має скоріше ґрунтуватися на припущенні, що економіка зміниться, і, як зазначалося, зосередитися на побудові найточніших моделей її розвитку в майбутньому, використовуючи дуже просунуті стохастичні методи. Це дасть більш достовірний прогноз розвитку економіки, а отже, сприятиме активній політиці, підтримці бажаних змін та пригніченню негативних наслідків кризи в окремих галузях. Однак економічні, соціальні та політичні реалії є надто складними, щоб така дисциплінована поведінка була ефективною та загалом позитивно сприймалася.

На практиці держави, індивідуальні підприємці та споживачі спостерігають один за одним, дублюють ті чи інші рішення, іноді шукають інші альтернативи, намагаючись підлаштувати політику до внутрішніх умов та конкурентних пріоритетів, і таким чином поводяться відповідно до прогнозів економістів економіки складності [5]. Сусідні країни застосовують різні стратегії дій, необмежений потік інформації збільшує ризик і невизначеність, додатково диференціюючи підхід підприємців і споживачів до проблеми, яка все більше стає ірраціональною, або зміщується в бік «тіньової економіки», що, однак, у політиці не передбачалося.

Реакції в макроекономічній сфері неадекватні змінам на мікрорівні і тому не можуть бути достатньо ефективними, безпорадне спостереження за послідовними процесами за допомогою хаотичних і неузгоджених рішень, які важко логічно пояснити, а тому неохоче приймаються. Отже, якщо пандемія переходить від «старого» до «нового» стану рівноваги, ідеї «заморожування» економіки у тому вигляді, в якому вона мала до пандемії, будуть досить критичними. Постпандемічна економіка вже буде модифікованою економічною системою, яка може призвести до того, що деякі «заморожені» сектори економіки не зможуть впоратися з новими умовами.

Однак, реальна політика намагається увічнити стан, від якого гравці ринку вже відходять, оскільки їхні прогнози щодо майбутнього змінилися, що не віщує нічого доброго для майбутнього економіки [4]. Глобальна економіка показує, що краще припустити зміну економіки і спробувати побудувати найточніші моделі її розвитку в майбутньому, використовуючи дуже просунуті стохастичні методи. Це дасть достовірний прогноз розвитку економіки, а отже, сприятиме активній політиці: підтримці бажаних змін та пригніченню негативних наслідків кризи в окремих галузях. Застосування цієї стратегії з її історичними,

довгостроковими підходами, які акцентують увагу на питанні адаптації до навколишнього середовища, дало б кращі результати, забезпечуючи більш ефективну політику.

Пандемія виявила фундаментальні недоліки основної економіки та пов'язаної з нею економічної парадигми, математизована кількісна економіка розглядає економіку, суспільство та навколишнє середовище як окремі сфери реальності. Пандемія не поширювалася б такими темпами, якби не глобальні економічні, логістичні та транспортні зв'язки, парадигма вільного ринку зробила економіку наукою про ефективність, а не про стале управління. Ідея економіки як експансивної, постійно розширюваної системи відсунула концепції економіки як системи, що пристосовується до мінливих суспільних потреб і умов навколишнього середовища, в іншу сторону.

Прихильність до рішень вільного ринку призвела до того, що політика боротьби з пандемією зосереджена на адміністративно-командних рішеннях, які змушують людей поводитися раціонально, майже повністю ігноруючи рішення, засновані на розумінні людської діяльності, соціальних ініціатив та ідеї спільноти. Таким чином, необхідна радикальна зміна зосереджена на структурах виробництва та відтворення в суспільстві, з їх історичними детермінантами та причинно-наслідковими механізмами, які не обмежуються ринковою сферою. Така перспектива може відкрити двері для плідного розуміння динаміки домогосподарств під час кризи та їхнього зв'язку як з виробництвом, так і з відтворенням.

Іншим наслідком цієї точки зору є те, що не можна очікувати однакових поведінкових або соціальних результатів у різних спільнотах, враховуючи відмінності в історії, культурі та економічній організації [3]. Можна передбачити зміни в практиці та теорії управління, а саме, зростання популярності «гетеродоксальної» економіки та прийняття нормативного виміру економіки, підвищення ролі впливу ділової активності на їх зацікавлені сторони в оцінці її ефективності. Важливими є підходи оцінки конкурентоспроможності та управління ланцюгом поставок, поступове подолання обмежень моделі загальної рівноваги, поступовий відхід від ВВП як «гегемона» серед заходів економічного розвитку та підвищення значення економіки розвитку, що займається проблемами розвитку слаборозвинених країн.

Висновки і пропозиції. Прийняття перспективи економіки складності в описі явищ,

що супроводжують пандемію COVID-19, дозволяє більш достовірно пояснити проблеми та обмеження поточної політики боротьби з коронавірусом, ніж у випадку з основними економіками. Підхід економіки складності може бути основою для формулювання стратегії розвитку постпандемічної економіки, яка є більш ефективною. Йдеться про те, що пандемічна перспектива є довгостроковою, враховує складність структури економіки та поведінки суб'єктів ринку, а також методично підготовлена до нелінійних викликів, які є результатом складних відносин між економікою і навколишнім середовищем.

Отже, це означало б, що використання методів прогнозування було б особливо виправданим у процесах прийняття рішень, пов'язаних з ЄС та національними програмами відновлення економіки після пандемії, які зараз виконуються. Такий підхід дає можливість використати нинішню кризу для ініціювання процесів економічного розвитку, що ведуть не лише до подолання поточних економічних проблем, а й більш адекватним сучасним економічним, екологічним та соціальним викликам. Тому вона може спрямовувати економічні процеси в бік сталого розвитку, це також непоганий внесок у перегляд дотеперішніх досягнень економічних наук у вигляді доповнення їх історичною, системною та динамічною перспективою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодяжний М.Г. Вплив карантину на стан злочинності в Україні. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*: матеріали Інтернет конф., (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 160.
2. Комісаренко С.В. Полювання вчених на коронавірус SARS-COV2, що викликає COVID-19: наукові стратегії подолання пандемії. *Вісник НАН України*. 2020. № 8.
3. Коронавірус може призвести до масштабного економічного шоку в Європі – Лагард. URL: <https://suspilne.media/18912-koronavirus-moze-prizvesti-do-masstabnogoeconomicnogo-soku-v-evropi-lagard/> (дата звернення: 12.02.2022).
4. Коронавірусна хвороба 2019 в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 11.02.2022).
5. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, та пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 9. С. 47-53.
6. Подколзіна С. Як реагують інші країни на COVID-19? URL: <https://ces.org.ua/how-countries-reacted-on-coronavirus-crises/> (дата звернення: 20.01.2022).